

Az egyes felekezetek börtönlelkészi gyakorlatának és eredményeinek bemutatása

Presentation of prison chaplaincy practice and results of individual denominations

Erdélyi Csaba

börtönlelkész, vezető
Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet,
Magyarországi Evangélikus Egyház Börtönlelkészi Szolgálat
erdelyi.csaba.fvrs@bv.gov.hu

Absztrakt

Cél: A büntetés-végrehajtási szervezet keretein belül működő Börtönlelkészi Szolgálat működését mutatom be saját megfigyeléseim és tapasztalataim alapján, a történelmi előzmények, az állami és egyházi motivációk és lehetőségek, valamint a gyakorlati tevékenységek áttekintésével.

Módszertan: Börtönlelkészként lehetőségem van hosszú távú megfigyelésekre, amelyek strukturálását szakirodalmi források felhasználásával, a jogértelmezés eszközeivel és teológiai módszerekkel végzem el.

Megállapítások: A történelmi előzmények, az egyházi motivációk és a jogszabályi keretek lehetőséget adnak a Börtönlelkészi Szolgálat számára a büntetés-végrehajtási szervezet céljainak megvalósulásában való hatékony közreműködésre. Ugyanakkor minden érintett részéről szükséges a börtönmissziós célok újragondolására vonatkozó nyitottság újraértelmezése.

Érték: A Börtönlelkészi Szolgálatnak nagyon pontosan körülírható helye van a büntetés-végrehajtási szervezetben. A szélesen értelmezett ökumenikus gondolkodás lehetőséget ad a megismerésre és az összehasonlításra. Bemutatásra kerülnek az egyházi szolgálatok állami keretek közötti megvalósulási lehetőségei a különböző felekezetek önazonosságának tükrében.

Kulcsszavak: börtönlelkész, állam és egyház, keresztény alapok, büntetés-végrehajtási reintegrációs célok, fogvatartási és visszaesési kockázatok csökkentése

Abstract

Aim: Based on my own observations and experiences, I present the operation of the Prison Chaplaincy Service, which operates within the framework of the

penitentiary organization, with an overview of historical antecedents, state and church motivations and opportunities, as well as practical activities.

Methodology: As a prison chaplain, I have the opportunity to make long-term observations, which I structure using literary sources, legal interpretation tools and theological methods.

Findings: Historical antecedents, church motivations and legal frameworks give the Prison Chaplain Service the opportunity to effectively contribute to the realization of the goals of the penitentiary organization. At the same time, a reinterpretation of the openness to reconsider the prison mission goals is necessary on the part of all stakeholders.

Value: The Prison Chaplain Service has a very precisely defined place in the penitentiary organization. Broadly understood ecumenical thinking provides an opportunity for learning and comparison. The realization possibilities of church services within the state framework are presented in the light of the self-identity of different denominations.

Keywords: prison chaplain, state and church, Christian foundations, prison re-integration goals, reducing risks of imprisonment and recidivism

A büntetés-végrehajtási szervezet keretei között mai értelemben működő Börtönlelkészi Szolgálatról (a továbbiakban: BLSZ) az ezredforduló óta beszélhetünk. Jelen tanulmányban a BLSZ gyakorlatának szubjektív, saját tapasztalataim alapján történő bemutatására teszek kísérletet. Ehhez bevezetésként áttekintem a történelmi előzményeket, bemutatom az állami és egyházi jogi környezetet és motivációt, elemzem az állami és egyházi jogviszonyból adódó lehetőségeket. Gyakorló börtönlelkésként kiemelten fontosnak gondolom az egyházak személyes jelenlétét a büntetés-végrehajtási szervezetben, és éppen ez ad lehetőséget a hosszú távú megfigyelések elvégzésére, a fogvatartottak, a személyi állomány és az őket (minket) körülvevő intézményi struktúra megfigyelésen alapuló megismerésére. Továbbá a BLSZ működése lehetőséget ad gyakorlatilag az összes börtönlelkész¹ tevékenységének megismerésére. Módszertani szempontból e tanulmány elkészítéséhez a meglévő szakirodalmi adatokat használtam a saját megfigyeléseim és tapasztalataim strukturálására.

1 A „börtönlelkész” kifejezés pontos meghatározása nem egyértelmű: mind az őket delegáló egyházak, mind az állami szabályozás börtönlelkésznek tekinti azokat, akik bármilyen egyházi tevékenységet végeznek a büntetés-végrehajtási intézetek falai között. A BLSZ kötelékében szolgálatot végző lelkészeket a BLSZ-ről és a börtönmissziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet 8. § (1) bek. szerint: „A *bv. intézettel rendvédelmi igazgatási szolgálati jogviszonyban álló rendvédelmi igazgatási alkalmazotti státuszú börtönlelkész*”-ként határozza meg. E tanulmány keretei között a „börtönlelkész” kifejezés csak a BLSZ tagjait jelöli.

Bevezetés

A keresztény egyház(ak) jelenléte a büntetés-végrehajtásban gyakorlatilag egyidős a kereszténységgel. A keresztények a kezdetektől üldöztetések áldozatai voltak a Nagy Konstantin császár-féle fordulatig (Kr. u. 313.). Az üldöztetések bő két és fél évszázada alatt nagyon sok keresztényt kínoztak meg, zártak börtönbe vagy végeztek ki a hitük miatt. A korabeli börtönviszonyok között a fogvatartottakat a hozzátartozóik látták el élelemmel, a keresztény közösségek sajátosságaként ezt gyakran maga a közösség tette meg.

A fentiek folytatásának tekinthető az a gondoskodás, amelyből később kifejezetten a vallási támogatás maradt meg, ennek több változáson átesett szervezett formájáról beszélünk ma BLSZ-ként.

A keresztény alapok miatt Magyarországon az államalapítás óta a börtönökben papok, szerzetesek, apácák képviselték az egyházat², azonban az első olyan jelzést, amely az állam részéről ennek szervezettségére való igényt fogalmaz meg, csak 1838-ban fedezhetünk fel báró Eötvös József *Vélemény a fogházjavítás ügyében, Ns. Borsod vármegye' ebbeli küldöttségéhez* című iratában (Eötvös, 1978.). Az első jogi szabályozó az 1869. február 20-án kelt IM rendelet, amelynek 95–127. §-ai részletesen szabályozzák a börtönlelkészek feladatait.³ Ezt egészíti ki az 1874. február 18-án kelt IM rendelet 207. §-a: „*A lelkészek a kir. ügyész közbenjárása folytán, a kir. főügyész által biztatnak meg a lelkészi teendőikkel, melyekre nézve őket a kir. főügyész a viszonyok szerint utasítással ellátja.*” (Rendeletek Tára, 1874).

Az egyházak börtönökben végzett szolgálatának a második világháborút követő politikai átrendeződés vetett véget, viszont elmondható, hogy az ezt követő első évtizedben nem volt kevesebb egyházi személy a börtönökben, csak éppen a rácsok másik oldalára kerültek, alapvetően a világnézetük, vagyis a hitük miatt. Vagyis szűk két évezred múltán ismét a hitük miatt üldözték, zárták börtönbe a keresztényeket. Sok olyan példa ismert, amelyek egyértelműen megmutatják, hogy az ebben az időben börtönbe került papok, lelkészek ebben az időszakban sem hagyták abba hivatásuk gyakorlását: imádkoztak, ígét hirdettek, tanítottak, sőt még a szentmise bemutatására is megtalálták a lehetőséget fogva tartásuk idején.

Az 1989-es rendszerváltozás ideje hozta el a fordulópontot, amikor a büntetés-végrehajtási szervezetben felismerték a vallásgyakorlás szervezett formájú

2 E tanulmány keretei között az „egyház” kifejezés minden esetben a keresztény egyházakat jelöli.

3 Magyarországi rendeletek tára. Harmadik évfolyam, 1869. Házaszabályok és szolgálati utasítások a magyar királyi országos fegyintézetek, úgyszintén az azoknál alkalmazott hivatalnokok és örök számára.

szükségességét. Az első időkben jellemzően különböző ünnepek kapcsán kérték az egyházak szolgálatát, később kialakult ebben egyfajta rendszeresség. A legtöbb esetben a papok és lelkészek nem mondtak nemet a hívásra, ez az egyházi küldetéstudat következménye. Különböző egyházi (jellegű) börtönlátogató csoportok jöttek létre ebben az időben, és megalakultak a jellemzően felekezeti közötti börtönmissziós civil szervezetek is. Előbbiek egyházi keretek között működtek és részben működnek ma is. Később újabb egyházak is felismerték a börtönmisszióban rejlő lehetőségeket és kötelelességeket. A civil szervezetek közül a mai napig az Evangéliumi Börtönmisszió, a Mécses Szeretetszolgálat és a Magyar Testvéri Börtöntársaság működik. Az egyes egyházi missziók alkalmi szolgálata mellett e három szervezet képviselői heti rendszerességgel keresik fel gyakorlatilag az összes magyarországi büntetés-végrehajtási intézetet (a továbbiakban: bv. intézet).

Az egyházak lehetőségei és missziói motivációja

A kereszténység missziói küldetése jézusi parancs.⁴ Ezt minden egyház a sajátjának tekinti, viszont ennek megvalósulása változó az úgynevezett kegyességi irányzatok szerint. A történelmi egyházak⁵ háttérükből adódóan egy tradicionálisabb vonalvezetéssel kezelik ezt, viszont e közösségeken belül is megtalálható az a missziói hév, amely a nem történelminek tekintett közösségekben sokkal erősebben exponálódik.

Szükséges e helyen bizonyos biblikus teológiai megközelítést is alkalmazni a kérdés teljesebb megértése érdekében, ugyanis a fogságban, illetve börtönben lévők⁶ vonatkozóan a Biblia számos utalást tesz, és azok, akik a börtönmisszió elkötelezettjei, szívesen hivatkoznak ezekre a passzusokra.

Amikor a Biblia ószövetségi részében fogságban létről, illetve fogságban lévőkről olvasunk, ezek szinte kivétel nélkül azon eseményekre utalnak, amikor a történelem viharai közepette Izrael népe a szomszédaival vagy az aktuális nagyhatalmakkal folytatott harcokban vesztes volt. Ennek következtében az ellenoldal hadifoglyokat ejtett vagy a lakosságot rabszolgaságba döntötte. Az Ószövetség összefüggésében ezek az emberek a nemzeti identitásuk (melynek

4 Máté evangéliuma 28, 18–20; Márk evangéliuma 16, 15.

5 E tanulmány keretei között a nem jogi fogalomként használt „történelmi egyházak” kifejezést is használom a Magyar Katolikus Egyház, a Magyarországi Református Egyház és a Magyarországi Evangélikus Egyház jelölésére. A BLSZ létrejöttének és korábban működésének ezen egyházak mellett a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége is részese volt, tehát keresztény, illetve nem-keresztény tartalomtól függően utóbbit is fedi e kifejezés használata.

6 E bibliai és köznyelvi fogalom a jogszabályi „elítelt és egyéb jogcímen fogvatartott” megfelelője.

elválaszthatatlan része volt a hitük) miatt kerültek fogságba, tehát fontos rögzíteni: nekik a hitük miatt elszenvedett fogságból való szabadulást hirdeti a Szentírás.

Az Újszövetségben szintén többször találkozunk e kérdéskörrel, ezeket a megjelenéseket három csoportra oszthatjuk: amikor Jézusról mint szabadítóról van szó⁷; amikor a hitük miatt bebörtönzöttekre⁸ utal a szöveg; és amikor egyfajta szellemi rabságról, a Szentírás szerinti bűn⁹ rabságáról van szó, amelyből a hit jelenti a kiutat, a szabadulást.

Amikor az egyházi misszió börtönökre irányuló figyelmével találkozunk, akkor a fentieknek különböző sajátos keverékei kapcsolódnak a missziói parancshoz. Viszont az ószövetségi gondolat sajátossága semmiképpen nem egyeztethető össze a börtönmisszióval, ahogyan az újszövetségek közül a hitük miatt szenvedőkre vonatkozó sem – bár épp ez utóbbi az, amivel missziós motivációként a legtöbbször találkozunk.¹⁰ Azok a fogvatartottak viszont, akik felé ez a missziós felfogás irányul, nem történelmi hányattatásuk és nem hitbéli meggyőződésük miatt kerültek kényszerintézkedés alá, hanem valamilyen bűncselekmény elkövetése miatt.

Álláspontom szerint a fentiek alapján az egyházak célja a börtönökben nem a misszió, illetve nem hangsúlyosabban, mint bármilyen más élethelyzetben. Sokkal inkább a fogvatartottak vallásgyakorlásra keresztüli támogatása a társadalmilag is helyes út megtalálásában, az azon való megmaradásban. Ennek leginkább megfelelő fogalma pedig a börtönpasztoráció, amely olyan „szolid pasztorálás” (Bízik, 2002.), amely a BLSZ tevékenységén keresztül tud állami keretek között megvalósulni.

Az állami keretek

A rendszerváltozást követő első évtizedben szervezetlen működésről és – a fentiekből láthatóan – változatos tartalomról beszélhetünk. E helyzet valamilyen megoldására való törekvés állami oldalról érkezett az ezredfordulón, amikor a büntetés-végrehajtási szervezet kezdeményezésére az Igazságügyi Minisztérium a történelmi egyházakat szólította meg a BLSZ szervezett formában

7 Jézus neve eredeti nyelven üdvöt hozót, szabadítót jelent.

8 A korábban említett üldöztetés következtében bebörtönzöttekre vonatkozóan.

9 Ez nem azonos a jogi nyelv által használt „bűncselekmény” fogalmával (bár azt is fedi), hanem az Isten akaratával való szembenállást jelenti.

10 A legtöbb egyházi és felekezeti börtönmissziós csoport/szervezet erre a szentírási passzura hivatkozik: „*börtönben voltam, és meglátogattatok/eljöttetek hozzám*” (Máté evangéliuma 25, 36). Általánosan elfogadott tény, hogy ez az evangélium valamikor a Krisztus utáni 7. és 8. évtized fordulóján született, és Jézus szavai a már jelenlévő keresztényüldözés börtönbe vetett áldozataira vonatkozóan értelmezendők.

történő működésének közös kidolgozására. Ennek eredményeként született meg a BLSZ-ról szóló 13/2000. (VII. 14.) IM rendelet.

A történelmi egyházakkal egyeztetett jogszabály lefekteti a BLSZ állami kereteit: határoz a BLSZ létrehozásáról, az egyes bv. intézetekben létrehozandó státuszokról (ezeknek az érintett egyházak megállapodása szerinti felekezeti megoszlásáról), a jogviszonyról, a feladatokról. Mindezt a büntetés-végrehajtási szervezet működését meghatározó akkor hatályos jogszabályok alapján teszi.

Utóbbi szabályozók változása tette szükségessé e rendelet újragondolását, amely a BLSZ-ról és börtönmissziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendeletben került rögzítésre. E rendelet keretezi a BLSZ és a börtönmissziós tevékenység közötti kapcsolatot is, határozott különbséget téve a BLSZ működése és a börtönlelkész feladatai, valamint a börtönmissziós tevékenység között. Továbbá együttműködést ír elő „a börtönlelkész és a bv. intézet szervezeti elemei” között „a reintegrációs célok megvalósítása” és „a fogvatartási kockázatok csökkentése érdekében”.

Tihanyi Miklós a vallásszabadság jogának különböző szervezeti keretek közötti megvalósulását kutatva egyik tanulmányában a BLSZ-szel kapcsolatban felteszi a kérdést: „Állami vagy egyházi szolgálat?”, melyre a következő választ adja: „a börtönlelkészi szolgálat a reintegráció társadalmi céljának megvalósulása érdekében állami keretek között végzett egyházi szolgálat” (Tihanyi, 2018.).

A börtönlelkész tehát kettős kötelekben látja el a feladatait, az állami keretelés adja az egyházi küldetés megvalósulásának lehetőségeit. Az állam szándéka egyértelmű: a vonatkozó jogi szabályozók szerint a szabad vallásgyakorlás biztosításának a megvalósítása. E rendszerben egyik érintett sem kerülhet hátrányba. Ugyanakkor a jogszabályi keretek – helyesen – nem pontosítják a vallásszabadság és a vallásgyakorlás értelmezését, az IM rendelet is csupán „vallási szertartásról” és „egyéb vallási foglalkozásról” beszél. A történelmi háttér miatt ugyan kiemelkednek a zsidó-keresztény hagyományok (az egyeztetésbe kezdetektől bevont egyházakon keresztül is), ugyanakkor nem korlátozódnak a más világnézetek szerinti gyakorlatok, amíg azok nem állnak szemben a jogszabályokban rögzített társadalmi normákkal.

A fentiek alapján a BLSZ keretében alkalmazott lelkészek a Magyar Katolikus Egyház (együtt a görögkatolikus egyházmegyékkel), a Magyarországi Református Egyház, a Magyarországi Evangélikus Egyház, valamint korábban a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége, jelenleg az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség elöljáróinak a delegáltjai.¹¹

11 Az állam az egyházakra bizza annak eldöntését, hogy kit tekint a BLSZ szempontjából lelkésznek: jelenleg a Magyar Katolikus Egyház él annak lehetőségével, hogy az áldozópapokon túl diakónusokat, akolitusokat, hittanárokat is delegál.

Az egyházak részéről megfogalmazódó teológiai megközelítés

Az eredetileg kialakult rendszer többször változott: egyrészt a korábban bemutatott jogszabályi változások miatt, másrészt a büntetés-végrehajtási szervezet férőhelybővítési programjának keretében létrejött új börtönlelkészi státuszok miatt. Azonban elmondható, hogy az állami keretek szabályozása megteremti a lehetőséget a sajátos egyházi szempontok érvényesülésére. Viszont rendkívül hangsúlyos, hogy az állam a kereteket biztosítja, de a tartalmat az egyes egyházak adják a börtönlelkészek személyén keresztül. Ez a tartalom az egyes egyházi teológiai megközelítések alapján definiálható.

Mivel az érintett egyházak egyikének sincs általánosan elfogadott és részletesen kidolgozott koncepciója a börtönpasztorációra vonatkozóan, minden esetben egyfajta teológiai megközelítésről beszélhetünk, amelyekre kisebb részben az egyházi belső szabályozókból, nagyobb részben az egyházak általános teológiai gondolkodásából következtethetünk.

A római katolikus teológiai gondolkodás központi eseménye a szentmise bemutatása és a hozzá kapcsolódó gyakorlatok. Gyakorlatilag minden egyházi tevékenység e köré épül, ezt készíti elő vagy ennek a következménye. Így a börtönpasztoráció szempontjából is a legfontosabb a szentmise megélése, amelynek elengedhetetlen része a gyónás, előfeltétele pedig a keresztség, az elsőáldozás és a bérálás. Utóbbiakhoz a tanítás különböző formái kapcsolódnak, valamint elengedhetetlenek az imádkozás különböző gyakorlatai. A fogvatartási viszonyok között tehát elsődleges, hogy a katolikus egyháztagok (vagy akik azzá szeretnének válni) ezekben támogatást kapjanak.

A református teológiai gondolkodás az igehirdetést helyezi középpontba, ezért a legintenzívebb tevékenysége a szentírási üzenet minél intenzívebb megismertetése. Mivel ezen üzenet középpontja a megváltás és a Megváltóba vetett személyes hit, a református gyakorlat esetében olykor nehezen fedezhető fel a börtönmissziós tevékenységtől elválasztó határ vonal.

Az evangélikus teológiai gondolkodásban egyenrangú szerepet tölt be a szentírási üzenethez és a szentségekhez való viszony. A BLSZ keretében csak nagyon ritkán adódik lehetőség az utóbbira, így a hangsúly az előbbire kerül. Az evangélikus gyakorlat a legkevésbé felekezetspecifikus: nem cél az evangélikus gyakorlat szerinti vallásgyakorlásra buzdítás, sokkal inkább a szentírási üzenet személyre szóló aktualitásának kibontása, amely egyrészt segít a hit és az elköteleződés megszületésében, ugyanakkor ennek konzekvenciája összhangban van mind a fogva tartás biztonságának támogatásával, mind pedig a reintegrációs célok megvalósulásával.

Az izraelita teológiai gondolkodás egyértelműen nem missziós célzatú, hanem a hitsorsosok támogatása az adott élethelyzetben. Ez a támogatás az identitás erősítésén keresztül realizálódik, amely a hagyományokkal, ünnepekkel, hétköznapi gyakorlatokkal kapcsolatos tanításban és egyes intézetekben a kóser étkezés biztosításában nyilvánul meg.

A fentiekből egyértelmű, hogy általános egyházi alapokról csak érintőlegesen lehet beszélni, ugyanakkor a jelenleg hatályos miniszteri rendeletben *expressis verbis* már nem szereplő, de a tartalmából levezethető ökumenikus szellemiség szempontjából sem egyszerű beszélni. Ugyanis minden egyház értelem szerűen hangsúlyozza a saját álláspontjának a kizárólagos helyességét, a BLSZ-ra vonatkozó jogszabály feltételezi nemcsak a kereszténységen belül alkalmazott ökumenizmust¹², hanem a teljes vallási palettát lefedő együttműködést, sőt koordinációs tevékenységet is – adott esetben határozottan ellentétes világnézeti rendszerek képviselőivel.

A börtönlelkész munkája

Minden érintett egyház hittudományi végzettségű küldötteket delegál a BLSZ-ba. Speciális börtönpasztorációs képzést jelenleg¹³ egyik egyház sem nyújt a papi, lelkészi szolgálatra készülő hallgatóinak, tehát elmondható, hogy eredetileg egyik börtönlelkész sem erre a szakirányú szolgálatra készült. A hittudományi képzés minden esetben egyházközi szolgálatra készíti fel a hallgatókat, így ennek a fókuszából kell elsősorban önképzéssel megtalálniuk a helyüket a büntetés-végrehajtási szervezetben. Az önképzésben szerepet vállalnak a felekezeti lelkészi csoportok, éves továbbképzést szervez a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, valamint a jogszabályok is előírják bizonyos képzéseken történő részvételt.

Mindezek azonban csupán külső támogatást jelentenek, ugyanis a lelkészeknek – így a börtönlelkészeknek is – a legfőbb „munkaeszközük” a személyiségük. Az átlagosnál jóval nagyobb pszichológiai állóképességgel kell rendelkezniük, ugyanis több türelmet, több empátiát, több áldozatkészséget igényel a fogvatartottakkal való foglalkozás (Vári, 2008), valamint az egyházi elkötelezettség mellett el kell fogadniuk a szervezeti elköteleződést is: ismerniük

12 Az ökumenizmus a szétterjedt kereszténység összetartozását hangsúlyozza, melynek keretében nem a meglévő tanításbeli különbségekre, hanem az ezeknél lényegesen nagyobb arányban meglévő közös alapokra helyezik a hangsúlyt.

13 A Sárospataki Református Teológiai Akadémia együttműködésben a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságával 2001-től néhány évig működtetett ilyen irányú posztgraduális képzést.

kell a büntetés-végrehajtás céljait, eszközeit – ezek nélkül nem tudják elvégezni speciális feladatukat. Ki kell tudniuk lépni az otthonos egyházi keretek közül ahhoz, hogy egy sajátos közegben el tudják végezni egyházi szolgálatukat.

Ahogy a pedagógusok esetében, úgy a lelkészek esetében is elmondható, hogy egy-egy programra való készülés ideje jellemzően kétszerese az adott program időtartamának. Persze ez csak akkor igaz, ha egyébként minden feltétel adott. Egyházi keretek között előfordulhat, de egyáltalán nem szokványos, hogy az egyházi személynek kell gondoskodnia a külső feltételekről. A börtönlelkészek esetében a legtöbbször ez másként van, az viszont egyházi közegben kifejezetten elképzelhetetlen, hogy egy szentmise vagy istentisztelet előkészítésénél maga a pap vagy lelkész szervezze meg azt, hogy a vallási esemény résztvevői jelen tudjanak lenni az adott eseményen. Ahogy az is, hogy a koordinációs feladatok között egy pap vagy egy lelkész más felekezetek vagy más vallások képviselői számára készítsen elő találkozókat vagy programokat azokkal, akiket bizonyos értelemben a saját közössége tagjainak tekint. Ezek viszont természetes részei egy bv. intézetben folytatott lelkészi tevékenységnek.

Alapvető, hogy a lelkészek hogyan definiálják saját szerepüket. Tihanyi Miklós idézett tanulmányában börtönlelkészekkel készült interjúk alapján három attitűdöt határoz meg: az „ember” (aki az elveszett emberi kapcsolatokat kompenzálja), az „olaj” (aki a mécsesben meggyújtva világosságot ad, illetve segíti a megfelelő működést) és a „látogató” (aki kívülállónak tekinti magát, ennek minden előnyével és hátrányával együtt) (Tihanyi, 2018). Személyes tapasztalataim szofisztikáltabbak, de általánosságban magam is hasonló megközelítéseket látok. Ezek alapvetően határozzák meg a börtönlelkész munkájának hatékonyságát.

A börtönlelkészi gyakorlatok és eredmények

Mindezen előzmények után a gyakorlatok sorában elsőként a lelki gondozói beszélgetést említem, amely a legkevésbé látványos, de talán a legfontosabb börtönlelkészi tevékenység. Ennek alapköve a bizalom, amely az egyházi titoktartás megkérdőjelezhetetlenségére épül, ez „*az állami jog számára érinthetetlen terület*” (Tihanyi, 2018). A lelki gondozói beszélgetés egy olyan bizalmi kontextust teremt, amelyben a lelki gondozónak lehetősége nyílik a pasztorált számára a legmélyebben megmozdítani a helyes út megtalálásának képességét. Éppen ezért a börtönlelkészek egyrészt legnehezebb (itt kapnak értelmet a speciális ismeretek és kompetenciák), másrészt leghatékonyabb terepmunkájának tekinthető felekezeti hovatartozástól függetlenül. Természetesen a legkényesebb

terület is, hiszen adott esetben egy múltbéli vagy tervezett bűncselekménnyel vagy egy tervezett önkárosítással kapcsolatos információ és az egyházi titoktartás feszültsége nagyon speciális megoldások megtalálását igényli. Eredményekről nehéz általánosságban beszélni, azonban mindenképpen a leghatékonyabbnak tekinthető mind a fogvatartási kockázatok csökkentése, mind pedig a reintegrációs célok megvalósulása tekintetében.

Minden keresztény egyházi közösség központi eseménye a legalább hetente ismétlődő szentmise, illetve az istentisztelet, amely a legnagyobb csoportokat megszólító, de egyúttal a személyes elköteleződést legkevésbé igénylő program. A fogvatartottak élete részleteiben szabályozott: nagyon sok dolgot nem tehetnek meg, másokat pedig akkor is meg kell tenniük, ha nem akarják. Kivételesen az istentisztelet: akkor jelentkezik, amikor akar, elmegy, ha akar, nem megy, ha nem akar. Az elköteleződésének mértékére – és a reintegráció szempontjából nélkülözhetetlen együttműködési szándékára – a részvételi hajlandóságából a legtöbb esetben lehet következtetni.

A szentmisék és istentiszteletek kevésbé rendszeres alkalmai a nagyobb egyházi ünnepekhez kötődnek, amelyeken a legtöbb intézetben egyházi elöljárók is részt vesznek.

A kiscsoportos foglalkozások esetében már sokkal nagyobb az elköteleződés mértéke, ugyanis itt nem csupán a „nézőtérén” lévő közönség van jelen, hanem egy, az Isten igéjére figyelő, imádkozó közösség. E csoportos foglalkozások tartalmi variációi nem kifejezetten az adott felekezethez tartozásnak, sokkal inkább a börtönlelkész egyéni habitusának függvénye. Tartalmi szempontból leginkább három csoportba sorolhatók ezek a foglalkozások: oktatás (bibliaismeret, katekézis, egyháztörténet, zene), lelkeség (bibliaértelmezés, imádság), mentálhigiénés jellegű vallási foglalkozások. Az ezeken a programokon részt vevő fogvatartottak tekintetében nagy pontossággal becsülhető a fogvatartási kockázatok alacsony szintje éppúgy, mint a reintegrációs folyamatokban való aktív együttműködés valószínűsége.

Külön területet jelent a vallási részlegek létrehozása, illetve működtetése. Ezek közül a legnagyobb létszámú fogvatartottat érintő az APAC betűszóval¹⁴ leírt program, amely egy braziliai kezdeményezésnek a hazai sajátosságokra szabott formája.¹⁵ E program a kereszténység alapértékeire alapozva a börtönök humanizálását igyekszik elősegíteni a büntetés céljának egyidejű figyelembevételével, csökkenti a visszaesés kockázatát a résztvevők számára alternatívát nyújtva

14 Eredetileg portugálul: Associação de Protecção e Assistência aos Condenados, valamint angolul: Association for the Protection and Assistance of the Condemned.

15 A program részletes leírását legpontosabban Tihanyi Miklós *Bűn – Hit – Szabadulás* című művében mutatja be.

a társadalmilag helyes életcélok megtalálására és életvitel kialakítására. APAC körletek jelenleg három bv. intézetben működnek, de az APAC mellett más programok szerinti vallási körletek is működnek kis létszámú fogvatartott bevonásával.

A vallási részlegek szabályozásának része, hogy az ott elhelyezett fogvatartottak családi istentiszteleteken is részt vesznek. Ez az istentiszteleteknek egy nem szokványos formája, és nem csak a vallási részlegeken elhelyezett fogvatartottak lehetősége. A családi istentiszteleteken a fogvatartottakkal együtt családtagjaik is részt vesznek, mely esetben egyértelmű a reintegrációs célokkal való szinkronitás a családi háttérrel való kapcsolat erősítésével. Itt megjegyzendő, hogy a börtönlelkésznek lehetősége van a fogvatartottak hozzátartozóival való kapcsolattartásra is, amely további konstruktív hatást eredményezhet a fogvatartotti attitűdben.

A családi kapcsolatok ápolásának, illetve helyreállításának eszközeként egyes intézetekben családi táborokat is szerveznek, amikor a fogvatartottak – általában közvetlenül a szabadulásukat megelőzően – a családtagjaikkal együtt töltenek el néhány napot a Magyarországi Református Egyház által biztosított helyszínén.

Kivételes lehetőséget jelent a vallásukat gyakorló fogvatartottak számára – nem csak a szabadulás előtt – a bv. intézet elhagyásával járó vallási programokon való részvétel. Ezek közül kiemelkedik az Országos Fogvatartotti Zárandoklat a Mátraverebély–Szentkút római katolikus nemzeti kegyhelyen, valamint az Országos Fogvatartotti Imanap, amelynek már több bv. intézet is a helyszíne volt. Ezek a programok szintén ösztönző hatásúak a fogvatartási kockázatok csökkentésében és a reintegrációs célok megvalósulásában.

Az izraelita fogvatartottakra vonatkozóan a teológiai megközelítés egyértelműen a hitsorsok támogatását helyezi előtérbe. Ez a gyakorlatban az identitás erősítését jelenti a hagyományok megőrzésén keresztül. Az izraelita vallásban rendkívüli jelentőségűek az ünnepek, amelyek sok esetben egyszerre vallási és történelmi jellegűek. A büntetés-végrehajtási rabbi munkája elsősorban e támogatás közvetítése élő szóban, valamint vallásos irodalom és kegytárgyak biztosítása útján. Az izraelita vallás külön hangsúlyt helyez az étkezésre: bizonyos bv. intézetekben az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség együttműködésével az izraelita fogvatartottak kóser ételmezésben részesülnek.

Külső partnerekkel történő együttműködés keretében megvalósuló programokat is szerveznek a börtönlelkészek, amelyek közül az alábbiak érik el a legnagyobb létszámú fogvatartottakat.

A Magyar Testvéri Börtöntársaság¹⁶ (a továbbiakban MTBT) közreműködésével több ezer magyar és idegen nyelvű Biblia jutott el a bv. intézetekbe. Gyakorlatilag

16 A MTBT által a börtönökben szervezett további programok és részletek ([URL1](#)).

minden fogvatartott, aki igényli, ingyenesen tud hozzájutni a Szentíráshoz az anyanyelvén vagy az általa beszélt nyelven. Szintén az MTBT szervezésében minden évben megrendezésre kerül az Országos Fogvatartotti Bibliaismereti Vetélkedő több száz fogvatartott részvételével. Karácsony alkalmából szintén több száz fogvatartott gyermekének juttatnak el ajándécsomagot, továbbá a fogvatartottak gyermekei számára nyári táborokat szerveznek.

A Mécses Szeretetszolgálat¹⁷ egy sajátos lehetőséget biztosít – elsősorban kapcsolattartóval nem rendelkező – fogvatartottak számára: levelezés és csomagküldés útján kompenzálják az elveszett emberi kapcsolatokat.

Eddig tíz bv. intézetben valósult meg a „Cursillo”, amely egy római katolikus alapokról építkező, de református körökben is alkalmazott program. Eredeti jelentése szerint egy tanfolyam, de a program magyarországi lelki vezetője, dr. Székely János szombathelyi megyéspüspök szerint „*nem tanfolyam, nem lelkigyakorlat, hanem élmény*”, amelyen keresztül a résztvevők „*egy életre szóló fordulatot tapasztalnak meg*” (URL3). A Börtöncursillós Titkárság közleménye szerint: „*A cursillo szemlélete szerint az ember elsősorban önmagáért és közvetlen környezetéért felelős, beleértve a családot és a helyi közösséget.*” (URL4).

A pandémia hatásai

A fentiekben bemutatott gyakorlatok nagyrészt a pandémia előtti időkre vonatkoznak. A pandémiás helyzet általában átírta a megszokott életvitelünket és gyakorlatainkat, természetesen a zárt intézményekben ez fokozottan igaz volt. Az egyházak missziós küldetéséből következő gyakorlata a személyes kapcsolatokra épül, így az új helyzet újfajta megoldások kreatív felfedezését és megvalósítását követelte meg.

Mivel szinte az összes börtönlelkésznek egyéb egyházi szolgálata is van, az ott megalkotott gyakorlatokat igyekeztek átültetni a bv. intézetekre adoptálva. A büntetés-végrehajtási szervezet belső járványügyi szabályozói kizárták nagyobb fogvatartotti csoportok találkozását, így a fenti gyakorlatokból a lelki gondozói beszélgetések szerepe még inkább felértékelődött, a csoportos foglalkozások terén pedig jellemzően zártközösségek találkozását tette lehetővé. A nagyobb csoportos programok és a külső partnerek elmaradása nagy terhelést okozott a börtönlelkészeknek a feladatellátásban.

A lelki gondozói beszélgetéseket és a nagyon kis csoportokban folyó munkát egészítette ki a minden bv. intézetben működő belső (úgynevezett zárt láncú)

17 A Mécses Szeretetszolgálat által a börtönökben szervezett további programok (URL2).

televíziós csatorna használata videós üzenetek továbbadására. A börtönlelkészek jelentős része készített saját felvételeket, továbbá helyi vagy országosan megjelenő videós üzenetek is születtek egyházi vezetők és missziós szervezetek részéről a személyes találkozások szerény pótlására.

A pandémiás helyzetet követően sok bv. intézetben szinte teljesen az alapoktól kellett kezdeni a közösségi vallásgyakorlás újjáépítését, és ezen írás születésekor, hónapokkal a veszélyhelyzet elmúltá után az látszik, hogy még nagyon távol vagyunk attól az általános működéstől, ami a pandémia előtt hétköznapi tapasztalat volt.

Paradigmaváltás

Magyarországon a börtönmisszió és a börtönlelkészi szolgálat a korábban ismertetett előzmények miatt a legutóbbi évekig kifejezetten a fogvatartottakra koncentrált. Korábban is utaltam arra, hogy álláspontom szerint egy téves szentírás-értelmezés következménye kifejezetten a „fogságban lévő” felé fordulni. Tízéves börtönlelkészi tapasztalatom azt erősítette meg bennem, hogy legalább akkora missziói feladat a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állománya irányába tekinteni, őket keresztény testvéreinknek és munkatársainknak tudni, mint amennyire eddig fontos volt a börtönben lévő segítése.

Természetesen minden börtönlelkész elsősorban lelkészként van jelen a bv. intézetekben; ez bizonyos szempontból megadja a lehetőséget a személyi állomány tagjainak irányába történő szolgálatra. Számos példa mutatja, hogy a börtönlelkész lelkészi feladatot lát el a személyi állomány tagjai között. Ugyanakkor fontos célként fogalmazódik meg a BLSZ részére e szolgálat lehetőségének szervezeti és jogi szinten történő érvényesítése. Ebben számos külföldi példa mellett hazai törekvéseket is látunk. E téren kiemelten fontosnak látom Szabó Csaba (Szabó, 2019) és Ujházi Lóránd (Ujházi & Szabó, 2017) a rendőrség személyi állománya lelkipásztoSzabó gondozásával kapcsolatos kutatásait, valamint a Magyar Katolikus Egyház egyes vezetői által szorgalmazott lépéseket.

Összegzés

A BLSZ mai formájában való fennállásának 20. évfordulójára szervezett ünnepi konferencián Schmehl János, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának biztonsági és fogvatartási helyettese ünnepi köszöntőjében többek között így fogalmazott: *„A börtön nehéz terep mind a személyi állomány, mind*

a fogvatartottak és mind a papok, lelkészek, hitet terjesztők számára egyaránt. A nehéz tereptől azonban mi nem riadunk vissza, és örülünk annak – nagyra értékeljük –, hogy 20 éve rendíthetetlenül velünk tartanak ebben a munkában a börtönlelkészek is.” (Schmehl, 2021). Elismerő szavaival a BLSZ talán legfontosabb értékét emelte ki: a börtönlelkészek jelen vannak. E jelenlét megjelenési formái sokfélék a felekezeti gyakorlatok és a személyes adottságok és kompetenciák szerint. E jelenlét különböző aspektusokban realizálódik: a börtönlelkész önmeghatározása szerint lehet az ember, az olaj, a látogató (Tihanyi, 2018). Bármilyen felekezeti háttérrel is érkezzék, bármelyik attitűd is vonatkozzék rá, jelenléte érvényes mind a fogvatartotti, mind pedig a személyi állományra. Katalizátor szerepet tölt be, akinek a jelenléte segíti a fogvatartási kockázatok csökkentését és a reintegrációs célok megvalósulását.

Felhasznált irodalom

- Bibliai nevek és fogalmak lexikona* (1988). Primo Evangéliumi Kiadó.
- Bízik L. (2002). A börtön a templomunk. *Lelkipásztor – evangélikus lelkési szakfolyóirat*, 77, 97–99.
- Eötvös J. (1978). *Publicisztikai írások*. Magyar Helikon.
- Magyar Bibliatársulat újfordítású Bibliája* (2014). Kálvin Kiadó.
- Magyarországi törvények és rendeletek tára 1869* (1870). Hivatalos kiadás. Ráth Mór.
- Magyarországi törvények és rendeletek tára 1874* (1875). Hivatalos kiadás. Vodianer F.
- Schmehl J. (2021). 20 éves a Börtönlelkési Szolgálat. *Börtönügyi Szemle*, 40(2), 6–8.
- Szabó Cs. (2019). *A magyarországi katolikus rendőrségi lelkipásztori szolgálat modellje*. GlobeEdit.
- Tihanyi M. (2018). A Börtönlelkési Szolgálat működése. *Iustum Aequum Salutare*, 16(3), 203–218.
- Tihanyi M. (2020). *Bűn – Hit – Szabadulás*. Alapítvány a Rendvédelmi és Magánbiztonsági Oktatásért és Kultúráért.
- Ujházi L. & Szabó Cs. (2017). A rendőrök lelkipásztori ellátásának kánonjogi lehetőségei. *Belügyi Szemle*, 65(3), 34–53. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.3.3>
- Vári K. (2008). A börtönlelkészség hét éve Magyarországon. *Börtönügyi Szemle*, 27(1), 48–62.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Magyar Testvéri Börtöntársaság*. <https://www.bortontarsasag.hu/programjaink>

URL2: *Mécses Szeretetszolgálat*. <http://mecses.vaciegyszegye.hu/php/index.php>

URL3: *Európai Ultreya*. <http://www.cursillo.hu/customPages/a-cursillorol?subSiteId=1>

URL4: *Börtöncursillo*. <http://bortoncursillo.hu>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Erdélyi Cs. (2021). Az egyes felekezetek börtönlelkészi gyakorlatának és eredményeinek bemutatása. *Belügyi Szemle*, 70(S14), 47–61. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2022.4.2>